

Иймангазиева А.И.

АШЫМ ЖАКЫПБЕКОВДУН ЧЫГАРМАЛАРЫНДАГЫ НАГЫЗ АНТОНИМДЕР

Иймангазиева А.И.

ИСТИННЫЕ АНТОНИМЫ В РАБОТАХ АШИМА ДЖАКИПБЕКОВА

A.I. Iimangazieva

TRUE ANTONYMS IN THE WORK OF ASHIM DZHAKIPBEKOV

УДК: 80:81.2/26

Аталган макалада жалпы эле кыргыз тилиндеги антонимдердин изилденишине, маанисине карай бөлүнүшүнө токтолобуз. Кыргыз тилиндеги антонимдердин антонимдик деңгээли боюнча бөлүнүшү, табияты, лексика – семантикалык топторуна Ашым Жакыпбековдун чыгармаларындагы антонимдерди пайдалануу аркылуу чечмеленет. Кепте контексттик антонимдерден айырмаланган, нагыз антонимдердин өзгөчөлүгүнө, табиятына, карама-каршы маанидеги сөздөр бири-бирин канчалык деңгээлде толук тануу касиетине ээ экендиги көрсөтүлөт. Толук маанилүү жана толук эмес маанилүү антонимдердин өз ара жалтылыгын жана айырмачылыгын чыгармалардан алынган мисалдар менен далилдөөгө аракет кылабыз. Ошону менен бирге макаланын аталышы айтып тургандай, көрүнүктүү адабиятчы Ашым Жакыпбековдун чыгармаларында кездешкен антонимдерге токтолуп, анын ичинен нагыз антонимдер гана талдоого алабыз. Нагыз антонимдерди бөлүштүрүүнүн себептерин, кепте колдонулушун, лексикалык башка кубулуштар менен байланышын кароо, ошондой эле конкреттүү мисалдардын негизинде ачып берүү. Бул макалада антонимдерге жалпы тил илиминде изилдеништен сырткары, көркөм чыгармаларда колдонулушу, аларды маанисине карай бөлүштүрүү, салыштыруу жана лексика-семантикалык бөтөнчөлүгү аныкталат. А.Жакыпбековдун көркөм тилинин өзгөчөлүгүн толук ачып көрсөтө албасак да, өз келип чыккан канчалык деңгээлде колдоно алгандыгын, көбүнчө кайсы типтеги карама-каршы маанидеги антонимдерди колдонгондугун көрсөтүүгө аракет кылабыз.

Негизги сөздөр: көркөм чыгармалар, нагыз антонимдер, толук антонимдер, толук эмес антонимдер, аңгемелер, салыштыруу.

В данной статье мы сосредоточимся на изучении антонимов в кыргызском языке в целом, делении на значения. Разделение антонимов в кыргызском языке по уровню антонимов, характеру, лексико-семантическим группам интерпретируется через использование антонимов в произведениях Ашима Джакыпбекова. Речь показывает природу реальных антонимов, в отличие от контекстуальных антонимов, степень, в которой слова с противоположными

значениями имеют способность полностью отрицать друг друга. Мы стараемся доказать сходство и различие полных и неполных антонимов примерами из произведений. При этом, как подсказывает название статьи, мы сосредоточимся на антонимах, встречающихся в произведениях известного писателя Ашима Джакыпбекова, и проанализируем только настоящие антонимы. Рассмотрим причины распространения реальных антонимов, их употребление в речи, их связь с другими лексическими явлениями, а также выявим их на конкретных примерах. Помимо изучения антонимов в общем языкознании, в данной статье определяется их использование в произведениях искусства, их семантическое распределение, сравнение и лексико-семантическая специфика. Хотя мы не можем полностью раскрыть особенности литературного языка А. Джакыпбекова, мы постараемся показать, насколько он умел использовать в своей речи и какие антонимы он часто употреблял.

Ключевые понятия: произведения искусства, реальные антонимы, полные антонимы, неполные антонимы, рассказы, сравнение.

In this article, we will focus on the study of antonyms in the Kyrgyz language as a whole, division into meanings. The division or antonyms in the Kyrgyz language according to the level of antonyms, character, lexical and semantic groups are interpreted with antonyms in the works of Ashim Dzhakypbekov. Speech shows the nature of real antonyms, as opposed to contextual antonyms, the extent to which words with opposite meanings have the ability to completely negate each other. We try to prove the similarity and difference between complete and incomplete antonyms with examples from the works. At the same time, as the title of the article suggests, we will focus on the antonyms found in the works of the famous writer Ashim Dzhakypbekov and analyze only the real antonyms. Consider the reasons for the spread of real antonyms, their use in speech, their connection with other lexical phenomena, as well as identify them in specific languages. In addition to the studying antonyms in general linguistics, this article defines their use in works of art, their semantic distribution, comparison, and lexical and semantic specificity. Although we cannot fully reveal the features of the literary language of A. Dzhakypbekov, we will try to show how

much he was able to use in his speech and what antonyms he often used.

Key words: *piece of art, real antonyms, complete antonyms, incomplete antonyms, stories, comparison.*

Дегеле бизди курчап турган дүйнөгө, айлана-чөйрөгө көз чаптырсак карама-каршылыктан турат. Мисалы, күн менен түндүн алмашуусу, жыл мезгилдеринин, кыштын жазга же жайга алмашуусу аң сезимибизде карама-каршы багыттагы кубулуштар экендиги талашсыз. Бирок бири-бирин танып, жокко чыгарып жатса да, жогорудагы каршылыктар бир текке таандык, ошону менен бирге бир бүтүндүктү берип турат. Ушул сыяктуу карама-каршылыкты билдирген сөздөр жалпы тил илиминде “антонимдер” деген термин менен аталат. Дүйнөлүк жана кыргыз окумуштуулары, тилчилери тарабынан бүгүнкү күнгө чейин антонимдердин табиятын изилдөөгө алынып, ага ар тараптан талдоо жүргүзүлүп, башка тилдер менен салыштырылып изилденгенин, биз окуп жаткан, баа жеткис илимий эмгектер, диссертациялар, илимий макалар, окуу китептери далилдеп турат.

Кыргыз тилинде нагыз антонимдер контекстен тышкары турганда деле карама-каршы экенин билебиз. Антонимдер бири-бирин танат, жокко чыгарат, ошол эле учурда бири-бирисиз жашай албайт. Кепте жыш колдонулуп, туруктуулукту жаратып, бир нормага айланат. Нагыз антонимдин маанисин ачууда карама-каршы маанидеги колдонулган деген сөз аркылуу нагыз антонимдин өзгөчөлүгүн ачып бере албайбыз. Себеби, антонимдердин чындыктагы негизин изилдөө үчүн турмуштагы карама-каршылыгын аныктоо зарыл. Карама-каршы маанидеги сөздөрдү салыштырууда, касиет сапатын ачууда бир текке таандык экенин байкаса болот. Нагыз антонимдер таанып билүү процессинде салыштыруу ыгынын мааниси зор, мында салыштыруу жана жалпылоо – субъективдүү, башкача айтканда, акыл-эске таандык. Ал эми карым-катнаш, касиет-сапат, карама-каршылык-объективдүү, экөөнү чаташтырууга болбойт. Айырмачылык алардын карама-каршылыктын кайсы бир тибинде белгиленгендигине байланыштуу болот. Бул жагынан алганда, карама-каршылык экиге бөлүнөт: абсолюттуу жана салыштырмалуу. Буга байланыштуу кайсы типтеги карама-каршылыкты белгиленгендигине карай антонимдерди да экиге бөлүп кароо талап кылынат: а) салыштырмалуу карма-каршылыкты белгилеген антонимдер жана б) абсолюттуу карама-каршылыкты белгилеген антонимдер [4, 19-20-бб.]. Ал эми антонимдердин семантикалык маанисине карай толук антонимдер, толук эмес антонимдер жана

контексттик антонимдер болуп бөлүнөт. Төмөндө толук жана толук эмес антонимдерге токтолуу менен чыгармалардан мисал келтирмекчибиз.

Бүгүнкү күнгө чейин дүйнөлүк жана кыргыз тил илиминде антонимдердин теориялык маселелери изилденип келген. Биздин макалабыз А.Жакыпбековдун чыгармаларындагы кездешкен нагыз антонимдерди тактап айтканда толук жана толук эмес антонимдердин контексттеги ордун көрсөтүп, аларды талдоого аракет кылдык.

Толук маанилүү антонимдер: Толук маанилүү антонимдер семантикалык мааниси жагынан бири экинчисине толук карама-каршы келет. Буларды өз ара салыштырууда же карама-каршы экендигин аныктоодо эч кандай контекст талап кылынбай эле, турмуштагы карама-каршылыктар сыяктуу эле алардын антонимдик мааниси берип турат. Ошондуктан, толук маанилүү антонимдер көбүнчө заттын ал-абалын, сын-сыпатын, турпатын, өлчөмүн туюндурат [1, 177-б.]: *оор* ←→ *жеңил* - толук антонимдер, бир сүйлөмдүн курамында кездешип, карама-каршылыктын сан-өлчөмдүк карым-катышын билдирип, салыштырмалуу карама-каршылыкты белгилеген антонимдер, ар башка уңгулуу, зат атоочтон турган антонимдер. Оор менен жеңилди нерселерди салыштыруу аркылуу карама-каршы экенин биле алабыз. Демек, бул антонимдер өз алдынча турганда реалдуу карама-каршылыкты билдирет. Төмөндөгү мисалда адамдын ички жан дүйнөсүнүн түйшөөлүсүн оор жумушка салыштырып, жан дүйнөсү тынч алганын айттып, антоним катары берилди. Мисалы: *Бир оор жумушту бүтүргөндөй терең дем алып, жеңилдене үшкүрөм* [6, 15-б.].

Орунду туюндурган сөздөрдө да кезигет, б.а., мейкиндик мүнөздөгү семалар толук маанилеш каршылыкты түзөт [1, 177-б.]: *аяк* ←→ *баши* - кыймыл-аракеттин мейкиндик аралыгын салыштыруу аркылуу түзүлүп, салыштырмалуу толук маанилүү антонимдик түгөйдү түздү. *Окуй баптоодон мурун аяк-башын барактап, үчөөн тең карап чыктым* [6, 25-б.].

Жогоруда биз окуу куралында камтылган толук антонимдердин кепте колдонулушу жана семантикалык мааниси боюнча бөлүштүрүүлөргө токтолуп, мисалдарды А.Жакыпбековдун чыгармаларынан келтирдик. Эми толук антонимдердин табиятын ачып берүүгө байланышкан теориялык изилдөөлөрүнө таянуу аркылуу далилдесек. Демек, толук антонимдердин негизги белгиси карама-каршы маанисин туюндурушу жана аларда камтылган карама-каршылыктын бири-бирине толук дал келгендигин түзөт. Жогоруда нагыз антонимдерди семантикалык жактан толук жана толук эмес антонимдерге ажыраттык. Эми

тилчи, окумуштуу Б.Усубалиевдин теориясына таянуу менен көркөм чыгармадан мисал келтирип, карама-каршылыктын абсалюттуу жана салыштырма карама-каршы маанидеги толук маанилүү, толук эмес маанилүү антонимдерге ажыратып, аларга талдоо жүргүзсөк.

Абсалюттуу карама-каршы маанидеги толук антонимдер: *дүңгүрөгөн* ↔ *жымжырттык*; *чачып* ↔ *жыйнаштыра*; *ыйла* ↔ *күл*; *бейкут* ↔ *дүрбөлөң*; *бар* ↔ *жок*; *үн* ↔ *дабышсыз*;
Мисалы: Аңгыча ошол жактан *дүңгүрөгөн* калың өкүрүк чыкты. *Жымжырт* боло түштү [6, 21-б.]. Кемпирден башка эмнени сурамак эле, кызыл үйчү оңтойсузданып туруп калат да чыккандар *чачып* кеткен китептерди *жыйнаштыра* баштайт [6, 13-б.]. Эчтемеден бейкапар, *бейкут* жатканда согуштун капилеттен чыга калышы элди катуу чочутпандыбы башта ойдо жоктугу менен таң калтырбадыбы. *Заматта дүрбөлөң* түшүп, ишене албай дел болуп калбадыкпы [6, 28-б.]. “Атаң барбы?” – “*Бар*” – деп бала таң кала карайт. *Биз* : - “*Жок*” – *дечүбүз* [5, 66-б.]. *Шоокум үстүмдө жаңырып, астымда көк буурул суу үн-дабышсыз чоң тааштарга былч урунуп сойлой өтүп жатат* [6, 44-б.]. Жогоруда келтирилген мисалдардын ичинен *ыйладым* ↔ *күлүп* (ый-күлкү) – деген толук антонимге талдоо жүргүзсөк. Абсолюттук карама-каршы маанидеги толук антонимдер, бул антонимдик түгөйлөр адамдын сезиминин карама-каршылыгын туюнткан толук антонимдер болуп саналат. Чыгармада эки сүйлөм аркылуу берилди. Карама-каршылык реалдуулукка ээ, ар башка уңгулуу, этиштик жана чакчыл антонимдер. Ыйлоо менен күлүү адамдын аң сезимине таандык эмоционалдык сезимдер. Демек, бир текке тиешелүү антонимдер. Ыйлоо менен күлкү эки башка сезимдер. Мындай сезимге ээ болуу үчүн адамга сөзсүз түрдө жакшы, тамашалуу жаңылыкты же жаман кабарды угуузу же көрсөтүү керек. Натыйжада, адам күлөт же ыйлайт. Күлкүнүн синонимдери жылмай, күлмүндө; ыйдыкымункан, боздоо, жашуу ж.б. Бирок, бири-бирин толук тана алган түгөйлөр катары күл-ыйланы атай алабыз. Кепте да бири-бирисиз жашай албайт, ошону менен бирге жыш колдонулат. **Мисалы:** *Обол солуктап ыйла-дым - байкасам жалаң эле менин башыма түшкөн-сүйт, - ыза болдум да, өңгүрөп коё бердим. Алардын артында парталарынан туура калып жабалактап күдүп жатышкан балдарды көргөндө ого бетер күчөдүм* [6, 15-б.]. *Айрыкча буфеттин алдындагы топ катуу күжүлдөп, арасынан карсылдаган күлкү, акырын уңишуган ый угулат* [6, 38-б.].

Салыштырмалуу карама-каршылыкты

туюнткан толук антонимдер: *ысык* ↔ *муздак*; *чоң* ↔ *кичине*; *эски* ↔ *жаңы*; **Мисалы:** *Согуш чыккандан баштап кандайдыр бир тынчтыгымды жоготком, жанымга ысык нерседен аргасыз ажырап бараткандай болуп, бул сезим талдын кабыгын жеген курттай жүрөгүмдүн түбүнөн кемирип жеп келген* [6, 43-б.]. *Бирок, жол жүрүп бараткан жолоочу көрүстөндөн топураган бейтааныш элди, атаке-леп ыйлап турган балдарды көргөндө, “Бечара, дагы бирөө каза болгон го”, - деп кайдыгер өтө берген сыңары мен да алардын кайгысына, ыйына четтен муздак карачу элем* [6, 44-б.]. *Башыма чоң-чоң ысык тамчылар түштү. Артынан муздак кара нөшөр төгүп жиберди* [6, 55-б.]. *Чоң-кичине болобу, байгеге чабыла калып жатты* [5, 5-б.]. Биз жогоруда келтирилген салыштырма каршылыкты туюнткан антонимдердин бирөөсүнө гана токтолуп өтсөк: *эски* ↔ *жаңы* – заттын же нерсенин сапатынын ал-абалынын карама-каршылыгын туюнтуп, ар башка уңгулуу, салыштырмалуу каршы маанидеги толук антонимдер. Нерсе же буюмду алалы, анын жаңы жазалган мезгили ошону менен бирге убакыттын өтүшү, климаттын таасири астында өзүнүн баштапкы абалынан ажырайт, тактап айтканда, эскирет. Натыйжада, бири-бирин толук тануу философиясы ишке ашат. Биздин аң-сезимибизде дайыма жаңынын каршысы дароо эски экенин билебиз. Кыргыз тилинин антонимдер сөздүгүнө кайрылсак, *жаңы* ↔ *эски* деген антонимдердин жаңыдан – мурдатан; жаңылык – эскилик; жаңычыл – эскичил [3, 111-б.] деген антонимдер гана камтылган. Демек, кепте да жыш колдонулуп, бири – бирисиз жашай албаган антонимдер десек да болот. **Мисалы:** *Бирок, Айгашканын кайгылуу окуясы эрте-синде эскирип калбастан, Сарыбектин келиши менен кайрадан ырбап жаңырдды* [5, 18-б.].

Толук маанилүү эмес антонимдер. Белгилүү бир контексте же контексттен тышкары турганда деле карама-каршы мааниде колдонулган сөздөр мааниси жакын антонимдерге кирет. Эгерде толук маанилүү антонимдердин түгөйлөрү бири-бирин толук тана мааниси жакын антонимдердин түгөйлөрү бири экинчисин толук тана албайт.

Толук эмес антонимдер жөнүндө маалымат кыргыз окумуштууларынын ичинен профессор С.Өмүралиеванын эмгегинде кездешет. Толук антонимдер менен толук эмес антонимдердин жалпы окшоштугу белгилүү бир контексте көз каранды эместиги жагынан жалпылыкка ээ. Бирок экөөнү окшош деп кароо туура эмес. Толук жана толук эмес антонимдерди айырмалоочу эң негизги касиет бири бирин тануу, жокко чыгаруу болуп саналат. Толук эмес антонимдердин

түгөйлөрү кайсы бир жагынан бири экинчисине дал келбей калат. Ошондуктан, ошол дал келбей калуучулукту ачып берүү аркылуу толук эмес антонимдерди аныктай алабыз. Алгач, дал келбей калуучулук деген эмне экенин түшүнүүгө аракет кылалы. Тилчи Д.Исмаилованын кандидаттык диссертациясында төмөнкүдөй түшүндүрмө берген: “Дал келбей калуучулук – бул толук эмес антонимдердин түгөйлөрүндөгү карама-каршылык өз деңгээли боюнча бири экинчисине барабар болбой калгандыгы, муну антонимдердин түгөйлөрдүн идеографиялык маанилеринин ар кыл калуучулугу же семантикалык дал келбөөчүлүк деп атаса болот” [2, 82-б.]. Толук эмес антонимдер кепте колдонулушу жагынан толук антонимдерден кескин айырмаланат. Толук антонимдер кепте даяр формага ээ, мисалы, жакшынын антоними жаман экенин биз дароо эле билебиз. Ал эми толук эмес антонимдердин көркөм чыгармада көбүрөөк кездешет. Жазуучунун же акындын жазуу чеберчилигине көз каранды десек да жаңылышпайбыз. Толук эмес антонимдер кепте бирге жыш колдонулбай, кандайдыр бир деңгээлде, адаттан тышкары, жаңы карама-каршылыкты пайда кылгандай сезилет. Мисалы, жашып, күлүп деген толук эмес антонимдерди алалы. Жашып, күлүп деген сөздөрдүн накта, толук антонимдик түгөйлөрү жашыптыкы ыйла, демек, **ыйла** ↔ **күл** толук антонимдер. Үйла деген сөздүн ордуна жумшагыраак маанини туюндурган жашып антонимин колдонду. **Мисалы:** *Анан апам экөө бет маңдайлаша отуруп алып, аскердеги балдарын сөз кылып, сагынып жүргөн немелер бирде жашып, күлүп, узак аңгемеге киришти* [6, 18-б.].

Абсолюттуу карама-каршы маанидеги толук эмес антонимдер: *урушчаак* ↔ *жумшак*; *башталган* ↔ *токтолгон*; *жашып* ↔ *күлүп*; *өрт* ↔ *суу*; *кыжылдап* ↔ *тунжурап*; *жылмайды* ↔ *муңкана*; *куунак* ↔ *томсоруңку* – *муңайыңкы*; *мылжыйып* ↔ *ачууланып*; *алдоо* ↔ *чын*; **Мисалы:** *Баишталган учуру менен токтолор чеги сезилбей тынымсыз жаңырып жаткан бул шоокум дүйнөнүн баиштан берки көнүмүш тынчтыгы сыяктанып, суунун үнсүз акканы ташка урунган дабыш чыкпаганы бук кылып ого бетер туталанттып баратты* [6, 46-б.]. *Анан апам экөө бет маңдайлаша отуруп алып, аскердеги балдарын сөз кылып, сагынып жүргөн немелер бирде жашып, күлүп, узак аңгемеге киришти* [6, 18-б.]. *Бир жактан өрт, бир жактан суу жайылып, мен ортодогу көк чөп сыяктуу титиреп калгам* [6, 44-б.]. *Топ турган калың элдин кобур-собур дооршу шыпка түнөккө чогулган чымындардын үнүндөй төбөдө гана кыжылдап, тербел кулак-мурун*

кескендей ың-жыңсыз тунжурап турду [5, 5-б.]. *Көңүлү куунак болсо, же таарынып калса, сенден ушуну күттүм беле дегенсип, умсунган баладай саал томсоруңку, саал муңайыңкы жооодурап турчу* [6, 28-б.]. *Аял окуп, алдоо жок, чын экенин түшүндүрөт. Кемпирдин ушундайынан урушчаак дешсе керек. Бирок ал кичинемден бери менин эсимде эң жумшак “айланайындан” башканы айтпаган кең пейил кемпир катары сакталып калган* [6, 15-б.]. *Апам жылмайды да, башын ийкеди. Апам мени бекем кучактап алды да, муңкана акырын сүйлөдү* [5, 69-б.]. Төмөндөгү антонимди талдоого токтолсок: **мылжыйып** ↔ **ачууланып** (мылжый-ачуулан) - абсолюттук каршы маанидеги толук эмес антонимдер, чыгармада эки антоним сөз катар келген эки сүйлөм аркылуу берилип, карама-каршылык маанисин чагылдыруу боюнча объективдүү түрүнө кирет, ар башка уңгулуу, чакчыл антонимдер. Мылжыйуу, ачуулануу адам баласына таандык сапат. Биз бир адамдын жүзүнө байкоо жүргүзү учурунда, ал экинчи тарапка карап, тоңотпогондой мамиле жасап, чын көңүлүнөн жылмайбастан, шылдыңдоо максатында күлгөн адамдын жүзүнөн мылжыюуну көрө алабыз. Тескерисинче, экинчи тарап мылжыйганга жини келип, же башка бир себептерден улам, кыжыры кайнап, ачууланганын ал адамдын кебетесинен, кыймыл-аракетинен өз көзүбүз менен көрүп, эмне болгонун сурабастан эле, жыйынтык чыгара алабыз. Демек, адамдын терс сапатын ачып берүүдө колдонулган антонимдер. Мисалы: *“Жок, алдыгы чөнтөгүндөгү чакчакты как!” - деп мылжыйып отуруп алат. Анда кемпир чындап ачууланып кыйкырат* [6, 8-б.].

Салыштырма каршы маанидеги толук эмес антонимдер: *атырылып* ↔ *акырындай*; *тикчийтип* ↔ *жапырып*; *кайнак* ↔ *муздак*; *тыммуу* ↔ *кайноо*; *жылуу* ↔ *муздак*; *бозоргон* ↔ *каражын*; *төбөсү* ↔ *төмөн*; *тикчийтип* ↔ *жапырып*; **Мисалы:** *Байкоостон “эх” деп, камчы шилтеп калдым эле кызуусу жанбай элтеңдеп бараткан ат атырылып кетти. Долуланып таштан ташка жанчылып жаткан суунун чырканактуу жээгине жетип, ат акырындай басты, жээк бойлой бура салды* [6, 44-б.]. *Ичтери кыдыйып, эликтей элтең эте, буттарын тайгандай жеңил шилтеп, мышыктай секип таштайт, кээ бирлери кулактарын тикчийте калып, кайра жапырып, кең таноолорун дердеңдете кошуруп коюшат* [5, 39-б.]. *Казанда кайнай берип желбей муздаган эт, кечээ бышырылган жумшак боорсок, Гүлшандын өздөрүнүн али быша элек, ширелүү, ачкыл алмасы, дагы майда – чүйдө даамдар, анан арап* [6, 51-б.]. *Төшөктүн жылуусуна кызыгып,*

дагы кичине жата түшкүм келди. Адатынча качан муздак колун коюнума салып ичиркентээр экен деп күтүп жатам. [6, 68-б.]. Жумагүлдүн ушул сөзү кичине тымыл калган сууну от ичкериштирип, кайра кайнаткандай кылды [5, 29-б.]. Эртеден бери бүркөлүп турган күн кичине дыбыратып жаап келип, жолдун бырпылдаган чаңын басып, бозоргон өңүнө каралжын түс берип кайра басылды да, леп этип жел жортпой, түнөрүп туруп алды [5, 5-б.]. Тамдын төбөсүнүн бир четине беде жыйылып, андан бош жерине алабата- чөп өскөн; шыптарын тооктор тытып, шыркырап төмөн куюлган топурак алдынан чирген эрмендер самсаалайт [5, 8-б.]. Ичтери кыдыйып, эликтей элтең эте, буттарын тайгандай жеңил шилтеп, мышыктай секип таштайт, кээ бирлери кулактарын тикчийте калып, кайра жапырып, кең таноолорун дердеңдете кошкуруп коюшат [5, 39-б.]. Төшөктүн жылдуусуна кызыгып, дагы кичине жата түшкүм келди. Адатынча качан муздак колун коюнума салып ичиркентээр экен деп күтүп жатам [6, 68-б.]. Жумагүлдүн ушул сөзү кичине тымыл калган сууну от ичкериштирип, кайра кайнаткандай кылды [5, 29-б.].

Төмөндө синонимдеш маанидеги салыштырма карама-каршы маанидеги толук эмес антонимдердин семантикалык маанисин ачып берүүгө аракет кылмакчыбыз. кайнак ↔ муздак – заттын сын-сыпатын билдирген салыштырма маанидеги толук эмес антонимдер. Кайнактын синонимдеш сөзү ысык. Кепте

муздак - ысык антонимдери жыш колдонулат. Муздак десе биз карама-каршысына дайыма ысыкты колдонобуз. Демек, кыргыз тил илиминде ысык – муздак толук антонимдер болуп саналат. Ысык сөзүнүн синонимдеш маанилери кайнак, ыкчам, жылуу, абдан ысык деген сөздөр туюнтат. Ал эми каршысы болгон муздактын ордуна тоң, жылымык, муз деген маанилеш сөздөрдү колдонсок болот. Муздактын антоними болгон кайнак сөзү ысыктан ары жогорку градустун жардамынын натыйжасында өзгөрүүгө дуушар болгон көрүнүш. **Мисалы:** Казанда кайнак берип желбей муздаган эт, кечээ бышырылган жумшак боорсок, Гулишандын өздөрүнүн али быша элек, ширелүү, ачкыл алмасы, дагы майда – чүйдө даамдар, анан арак [6, 51-б.].

Адабияттар:

1. Ахматов К., Өмүралиева С. Кыргыз тили [Текст] / К.Ахматов, С.Өмүралиева. - Фрунзе, 1990-ж. - 234 б.
2. Исмаилова Д.Н., Кыргыз тилиндеги антонимдердин семантика-грамматикалык табияты [Текст]: Дисс ... канд. филол.наук / Д.Н.Исмаилова. Каракол, 2015-ж. - 169 б.
3. Кыргыз тилинин антонимдер сөздүгү [Текст] / жоопту ред. Ж.Осмонова. - Бишкек: Бийиктик. 2015. - 272 б.
4. Усубалиев Б.Ш., Антонимдер жана аларды окутуу [Текст] / Б.Усубалиев. - Фрунзе: Мектеп, 1987-ж. -149 б.
5. Жакыпбеков А., Биз атасыз өскөнбүз [Текст] / А.Жакыпбеков. Фрунзе: Кыргызстан. 1969-ж. - 240 б.
6. Жакыпбеков А., Катаал багыт [Текст] / А.Жакыпбеков. Фрунзе: Мектеп. 1966-ж. - 159 б.